

SAGA Nascholing Middeleeuwen

Februari 2019

# Nobel Streven

*Jan van Brederode  
in de klas*



Een werkvorm is geïnspireerd  
en gebaseerd op materiaal uit het boek  
**Nobel Streven** door **Frits van Oostrom**

door:  
Koen Henskens,  
vakdidacticus/lerarenopleider  
Instituut voor Leraar en School (ILS),  
Hogeschool Arnhem en Nijmegen (HAN)  
Meer informatie: [Koen.henskens@han.nl](mailto:Koen.henskens@han.nl)

## Inleiding

In het kader van een nascholing over de middeleeuwen georganiseerd door SAGA, een nieuwe onderwijsmethode voor geschiedenis van uitgeverij Blink is mij gevraagd een workshop te verzorgen die aansluit bij de openingslezing van Frits van Oostrom over zijn boek *Nobel Streven. Het onwaarschijnlijk maar waargebeurde verhaal van ridder Jan van Brederode* (2018).

Na het boek gelezen te hebben begon de uitdaging om een gedetailleerd en complex leven van een middeleeuws edelman te vertalen naar materiaal dat bruikbaar is voor een middelbare school. De complexiteit van de middeleeuwse samenleving wordt in het boek heel mooi zichtbaar, dus dit wilde ik niet verloren laten gaan. Het 'onwaarschijnlijk maar waargebeurde' karakter van Jans leven wilde ik ook behouden. Na verschillende opties bekeken te hebben, ben ik uiteindelijk geraakt door woorden in een interview met Van Oostrom zelf, waarin hij zegt dat hij zich 'als een detective voelde' in het ontrafelen van het leven van Jan. Mijn gedachten gingen meteen uit naar een werkvorm waarbij leerlingen ook als detective een zaak moesten oplossen. Maar wat is dan de zaak? Dit was meteen duidelijk: De ondergang en dood van Jan van Brederode. Het gaat er niet zozeer om wie de handeling heeft verricht, maar waar de verantwoordelijkheid van zijn ondergang ligt. Dit sluit ook naadloos aan bij de afbeelding op de kaft van het boek *Nobel Streven*, namelijk een afbeelding van Vrouwe Fortuna die aan het Rad van Fortuin draait. Hiermee klimmen mensen op en vallen mensen omlaag. In de middeleeuwen kon men op- en ondergang wellicht als acties van God beschrijven (en Vrouwe Fortuna in zijn dienst), maar tegenwoordig kijken wij meer naar het menselijk handelen en de gevolgen daarvan.

De leerlingen gaan dus in deze werkvorm op zoek naar de verantwoordelijke(n) voor de ondergang van deze in eerste instantie machtige heer in het graafschap Holland. Wat ging er mis? Door wie kwam dit? Had het anders kunnen gaan? Zelfs Frits van Oostrom waagt zich even aan deze gedachte, wat bijna onvermijdelijk is met de bizarre levensloop van deze heer van Brederode.

De werkvorm is een klassieke **Actief Historisch Denken** werkvorm geworden: de mysterie-opdracht. Voor theoretische uitleg over deze opdracht verwijs ik u graag naar de boeken en artikelen van de stichting Actief Historisch Denken....

Koen Henskens, Februari 2019

## De les in een oogopslag

<b>Onderwerp:</b>	Middeleeuwen – Nobel Streven, het leven van Jan van Brederode
<b>Activiteit:</b>	Mysterie
<b>Tijdsduur:</b>	45-50 minuten
<b>Doelen:</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>• Leerlingen kunnen constructief samenwerken</li><li>• Leerlingen leren uit een hoeveelheid materiaal te selecteren en te classificeren</li><li>• Leerlingen kunnen verschillende verklaringen geven waarom Jan, voormalig heer van Brederode, zijn leven eindigde als een huurling in Franse dienst op het slagveld van Azincourt.</li><li>• De leerlingen kunnen verschillende aspecten uit het leven van Jan van Brederode direct koppelen aan de meeste kenmerkende aspecten die aan de tijdvakken Monniken en Ridders en Steden en Staten zijn verbonden.</li><li>• Leerlingen kunnen in eigen woorden uitleggen hoe moeilijk het is om uit gefragmenteerde historische bronnen een verhaal te construeren en antwoorden op onderzoeksvragen te vinden..</li></ul>
<b>Beginsituatie:</b>	In principe kan de opdracht zonder voorkennis. Maar hoe meer voorkennis van de tijdvakken hoe makkelijker de opdracht en hoe beter de inleving en de argumentatie bij de conclusie. Bij lagere klassen en niveaus kan men ook vooraf de goede kaartjes selecteren om vervolgens de vraag te stellen (per persoon) hoe verantwoordelijk ze zijn.
<b>Vorbereiden:</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>• Per groepje leerlingen (max. 3 leerlingen) 1 setje kaartjes (A t/m Z + landkaart) kopiëren en het liefst in envelop stoppen. Daarnaast het instructieblad en de invulbladen per groepje kopiëren.</li></ul>
<b>Instrueren:</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>• <b>Wat:</b> In groepjes van drie de verantwoordelijkheid van de ondergang van Jan van Brederode opzoeken.</li><li>• <b>Hoe:</b> In drietallen losse informatiekaartjes onderzoeken en op basis daarvan een verklaringsmodel opbouwen voor de ondergang van Jan van Brederode.</li><li>• <b>Waarom:</b> Zo leer je uit veel informatie keuzes op basis van argumenten maken, samenwerken en je leert tegelijkertijd veel over de middeleeuwen.</li></ul>
<b>Uitvoeren:</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>• Leerlingen gaan vrij aan de slag met de opdracht. (10 min)</li><li>• Tussenbespreking 1: Wat doen jullie nu? Hoe hebben jullie het aangepakt? Tips uitwisselen voor goede samenwerking en aanwijzingen voor goede selectie. (5 min)</li><li>• Leerlingen gaan verder, proberen nu goed te selecteren. (10 min)</li><li>• Tussenbespreking 2: Lukt het? Uitwisseling ervaring + aanmoedigen goede argumenten maken. (5 min)</li><li>• Leerlingen komen tot een antwoord en vullen het opdrachtenblad in. (10 min)</li></ul>
<b>Nabespreken:</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>• <b>Wat:</b> Behandeling opdracht</li><li>• <b>Hoe:</b> Hoe hebben jullie het gedaan? Wat deden jullie waardoor het goed ging?</li><li>• <b>Waarom:</b> Waarom hebben jullie het zo aangepakt?</li></ul>
<b>Vervolg:</b>	Vakinhoudelijk: Bij het behandelen van de stof terug wijzen naar de personen en gebeurtenissen en vooral de classificaties om zaken te verduidelijken.

## Het einde van Jan van Brederode

Het is augustus 1415 en de Engelse koning Hendrik, de vijfde van die naam en pas 19 jaar oud, is druk bezig met de voorbereidingen voor een enorme campagne tegen Frankrijk.

Na een korte periode van relatieve rust, zal de oorlog tegen de Fransen, die al bijna 80 jaar duurde, opnieuw oplaaien. Uit heel Engeland komen dienstplichtigen naar de koning om mee te vechten. Daarnaast neemt de Engelse koning ook veel huurlingen aan. Uit alle windstreken komen ze aanwaaien om voor een goede vergoeding mee te vechten.



Zo komt er een klein groepje huurlingen in Londen aan, onder leiding van Jan van Brederode. Normaal hebben huurlingen geen rang en de meeste zijn voetsoldaten, maar deze man is een heuse ridder. Hij had zich voorheen al in meerdere oorlogen onderscheiden. Het was 15 jaar geleden dat hij voor het laatst op verzoek van de graaf van Holland in Londen was en door de vorige Engelse koning als vazal was geaccepteerd.

Maar wat was de situatie nu anders. De jonge koning Hendrik V had van Jan gehoord. Hij besluit Jan niet als huurling aan te nemen, waarschijnlijk uit angst dat God dit niet zou goedkeuren en Hendrik de oorlog zou laten verliezen.

Teleurgesteld en boos trekt Jan het Kanaal weer over naar het vasteland. Daar aangekomen biedt hij meteen zijn diensten aan de Franse koning, de vijand van de Engelse koning, aan.

De Fransen nemen de huurlingen aan en twee maanden later staat Jan, voormalig heer van Brederode, tegenover het Engelse leger op de velden bij Azincourt. Hoewel het Franse leger groter en beter uitgerust is en meer ruiters heeft, verliest het de veldslag.

De Engelse boogschutters hadden voor zo'n zware pijlenregen gezorgd dat de meeste ridders vastliepen in de modderige ondergrond. Toen de pijlen op waren renden de boogschutters als gekken met messen op de ridders af, die in hun zware harnas niet wendbaar genoeg waren. De meeste ridders stierven of werden gevangen genomen. Er waren zoveel gevangenen dat deze na de slag zelfs werden gedood, uit angst dat ze de Engelsen alsnog konden overrompelen.

Jan heeft de dag niet overleefd. Of hij in de slag is gestorven of als gevangene is gedood weten we niet.

Hoe kan het dat de voormalige heer van Brederode, lid van de grafelijke raad van Holland en trouwe leenman van de graaf van Holland, zich als landloze huurling aanbood aan de Engelse koning? En waarom durfde de Engelse koning deze Jan niet aan te nemen als huurling? Kortom, wie is verantwoordelijk voor de ondergang van deze Jan, voormalig heer van Brederode en rechterhand van de Hollandse graaf, die nu als anonieme huurling de dood vindt in de slag bij Azincourt?

Een middeleeuwer zou de verklaring waarschijnlijk bij God leggen, of bij vrouwe Fortuna, die geblinddoekt aan het Rad van Fortuin draait en zo mensen laat stijgen en dalen. Moderne onderzoekers proberen verklaringen iets dichterbij huis te zoeken en met name in het menselijk handelen.

De vraag die jullie gaan onderzoeken is: **Wie is verantwoordelijk voor de ondergang en dood van Jan van Brederode?**

## Eindopdracht

Welke gebeurtenissen kan je in de kaartjes vinden die bij hebben gedragen aan de ondergang van Jan? Kortom, wat gaat er allemaal mis voor Jan?

*Vermeld ook de letters van de kaartnummers waar je de informatie hebt gevonden.*

1.....  
.....

2.....  
.....

3.....  
.....

4.....  
.....

5.....  
.....

6.....  
.....

7.....  
.....

8.....  
.....

Kaartjes(s):  
.....

Kaartjes(s):  
.....

Kaartjes(s):  
.....

Kaartjes(s):  
.....

Kaartjes(s):  
.....

Kaartjes(s):  
.....

Kaartjes(s):  
.....

Kaartjes(s):  
.....

## Tussenconclusie

Wij komen tot de conclusie dat de volgende gebeurtenis .....  
het meeste impact heeft gehad op het leven van Jan van Brederode (in negatieve zin).

Dit vinden wij om deze redenen:

1.....  
.....

2.....  
.....

3.....

## Eindopdracht

Op welke wijze hebben de onderstaande personen bijgedragen aan de ondergang van Jan van Brederode? Vermeld ook de letters van de kaartnummers waar je de informatie hebt gevonden.

1. Dirk van Brederode, broer van Jan:

.....  
.....

Kaartjes(s):

.....  
.....

2. Frederik, de bisschop van Utrecht

.....  
.....

Kaartjes(s):

.....  
.....

3. Hendrik V, koning van Engeland:

.....  
.....

Kaartjes(s):

.....  
.....

4. Hendrik, prior van het Kartuizerklooster in Zelem

.....  
.....

Kaartjes(s):

.....  
.....

5. Jacob van Gaasbeek, neef van Johanna:

.....  
.....

Kaartjes(s):

.....  
.....

6. Jan van Brederode:

.....  
.....

Kaartjes(s):

.....  
.....

7. Jean Gerson, professor en theoloog in Parijs:

.....  
.....

Kaartjes(s):

.....  
.....

8. Johanna van Abcoude, vrouw van Jan:

.....  
.....

Kaartjes(s):

.....  
.....

9. Reinoud van Brederode, vader van Jan:

.....  
.....

Kaartjes(s):

.....  
.....

10. Walraven van Brederode, broer van Jan:

.....  
.....

Kaartjes(s):

.....  
.....

11. Willem van Abcoude, schoonvader van Jan:

.....  
.....

Kaartjes(s):

.....  
.....

12. Willem, de graaf van Holland:

.....  
.....

Kaartjes(s):

.....  
.....

13. Overig, namelijk

.....  
.....

Kaartje(s):

.....  
.....

# Conclusie

Na uitgebreid en aandachtig onderzoek komen wij tot de conclusie dat .....:  
verantwoordelijk is voor de ondergang met de dood op het slaveld van Azincourt als gevolg van Jan,  
van Brederode, voormalig heer van Brederode.

Wij komen tot deze conclusie op basis van de volgende argumenten:

1.....  
.....  
.....

2.....  
.....  
.....

3.....  
.....  
.....

4.....  
.....  
.....

## Nabespreking

Tijdens het onderzoek heb je ook veel informatie opgedaan en geleerd over de samenleving waar Jan in leefde, zonder dat dit direct antwoord gaf op je vraagstelling.

1. Beschrijf enkele zaken die je geleerd hebt, maar die niet hebben bijgedragen aan het antwoord op de vraag wie verantwoordelijk is.

Ik heb het volgende geleerd over de middeleeuwse samenleving van rond 1400:

1. ....  
.....
2. ....  
.....
3. ....  
.....
4. ....  
.....
5. ....  
.....

**Kaartjes(s):**

.....  
.....

**Kaartjes(s):**

.....  
.....

**Kaartjes(s):**

.....  
.....

**Kaartjes(s):**

.....  
.....

**Kaartjes(s):**

.....  
.....

### Toen en nu

2. Zijn er dingen die je hebt gelezen over de middeleeuwse samenleving die nu compleet anders zijn? Zoja, noem enkele aspecten en vul het onderstaande schema in.  
*Laat per aspect zien of je het nu of vroeger beter vond door jouw voorkeur te omcrikelen.*

**Samenlevingsaspect**

**Hoe was het toen?**

**Hoe is het nu?**

- |                 |                |                |
|-----------------|----------------|----------------|
| 1.....<br>..... | .....<br>..... | .....<br>..... |
| 2.....<br>..... | .....<br>..... | .....<br>..... |
| 3.....<br>..... | .....<br>..... | .....<br>..... |

3. Welke kenmerkende aspect uit het tijdvak van Monniken en Ridders en Steden en Staten is het belangrijkste in het leven van Jan van Brederode?  
.....

4. Welke andere kenmerkende aspecten zie je terug in het leven van Jan van Brederode?  
.....



## Mogelijke antwoorden

Op welke wijze hebben de onderstaande personen bijgedragen aan de ondergang van Jan van Brederode? Vermeld ook de letters van de kaartnummers waar je de informatie hebt gevonden.

**1. Dirk van Brederode:**

*Als Dirk nooit het klooster in was gegaan, was Jan geen heer van Brederode geweest, en had hij ook nooit zoveel verloren.*

**2. Frederik, de bisschop van Utrecht**

*Als Frederik niet de kant van Jacob als erfgenaam had gekozen, of als hij Jan niet gevangen had gezet toen hij zijn vrouw uit het klooster wilde halen.*

**3. Hendrik V, koning van Engeland:**

*Als de Engelse koning Jan wel in dienst had genomen, had hij aan de goede kant gevochten. Als hij geen oorlog met de Fransen had, was er ook niets gebeurd.*

**4. Hendrik, prior van het Kartuizerklooster in Zelem**

*Hendrik schrijft brieven aan de bisschop om hem te bewegen om Jan op te pakken en terug te sturen naar het klooster.*

**5. Jacob van Gaasbeek:**

*Als Jacob niet was opgenomen door Jans schoonvader was er niets aan de hand geweest met de erfenis.*

**6. Jan van Brederode:**

*Er zijn veel keuzes die hij zelf gemaakt lijkt te hebben. Trouwen, klooster ingaan, titel afgeven, ruzie zoeken in Wijk, in dienst gaan bij de Fransen, etc.*

**7. Jean Gerson, professor en theoloog in Parijs:**

*Als deze professor zich er niet mee had bemoeid, had Jan misschien zijn gelijk gekregen in de erfeniskwestie, omdat andere geleerden Jan al steunden.*

**8. Johanna van Abcoude:**

*Door met Jan te trouwen, kwam hij in de schulden. Door niet meer uit het klooster te gaan, werd de situatie voor Jan hopeloos.*

**9. Reinoud van Brederode:**

*Door het overlijden van Reinoud kwam alles in handen van Jan. Waarschijnlijk heeft Reinoud er ook voor gezorgd dat Dirk het klooster in ging.*

**10. Walraven van Brederode:**

*Walraven heeft zich twee keer gevangen laten nemen in oorlogen. Dit heeft de familie heeeeel veel geld gekost aan losgeld, terwijl het al niets meer had.*

**11. Willem van Abcoude:**

*Dit is de schoonvader van Jan, die een zodanige bruidsschat aan Jan had opgelegd, dat hij het niet kon betalen. Daarnaast heeft Willem Jacob als zoon opgenomen.*

**12. Willem, de graaf van Holland:**

Willem kiest de kant van Jacob voor de opvolging van de heer van Abcoude

**13. Overig, namelijk:**

*Vrouw Fortune, door domweg een aaneenschakelijking van pechgevallen. Of dat zaken qua timing net misliepen.*

**Kaartjes(s):**

A, Y.....

**Kaartjes(s):**

I, T.....

**Kaartjes(s):**

Introductie, L..

**Kaartjes(s):**

F, X.....

**Kaartjes(s):**

I, Y.....

**Kaartjes(s):**

B, F, M, S, T,

**Kaartjes(s):**

S, M.....

**Kaartjes(s):**

I, B, U,

**Kaartjes(s):**

E, A.....

**Kaartjes(s):**

D, V, W, U....

**Kaartjes(s):**

I, .....

**Kaartjes(s):**

.....

**Kaartjes(s):**

.....

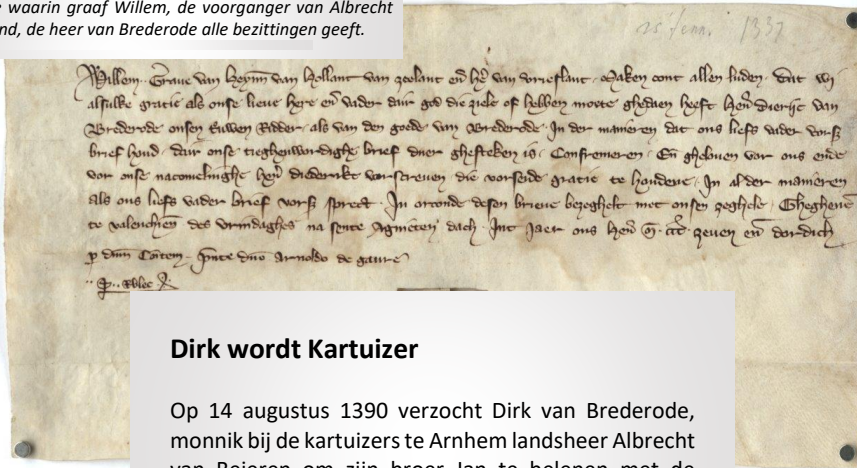
.....

## Overzicht van de kaartjes

- A. Dirk wordt Kartuizer
- B. Huwelijkspolitiek
- C. Abcoude-wijk bij Duurstede-Putten-Strijen-Gaasbeek
- D. Friese Oorlog
- E. Reinoud van Brederode sterft
- F. Tweede Brief van de prior van Zelem aan de bisschop
- G. Kartuizers
- H. Kinderloosheid
- I. De erfenis van Abcoude
- J. Heervaart
- K. Trouwerij
- L. Honderdjarige Oorlog
- M. Jans laatste wanhoopspoging
- N. Kloosters voor de adel
- O. Lijst met bezittingen en titels van Jan van Brederode rond 1390
- P. Lijst met heerlijke rechten op domeinen van de heren van Brederode rond 1390
- Q. Verkregen stadsrechten
- R. Pelgrimstocht naar het Vagevuur van Sint Patrick
- S. Jean Gerson, professor in de rechten in Parijs
- T. Drama bij Wijk bij Duurstede
- U. Lijst met informatie over de financiën van het huis van Brederode (vanaf 1390)
- V. Arkelse oorlog (1401-1312)
- W. Losgeld
- X. Eerste brief van de prior van Zelem aan de bisschop
- Y. Stamboom Huis van Brederode
- Z. Tijdbalk met de belangrijkste gebeurtenissen rond het leven van Jan van Brederode
- AA. Aangepaste kaart van het graafschap Holland met alle belangrijke plaatsen rond het leven van Jan van Brederode erop.



Oorkonde waarin graaf Willem, de voorganger van Albrecht van Holland, de heer van Brederode alle bezittingen geeft.



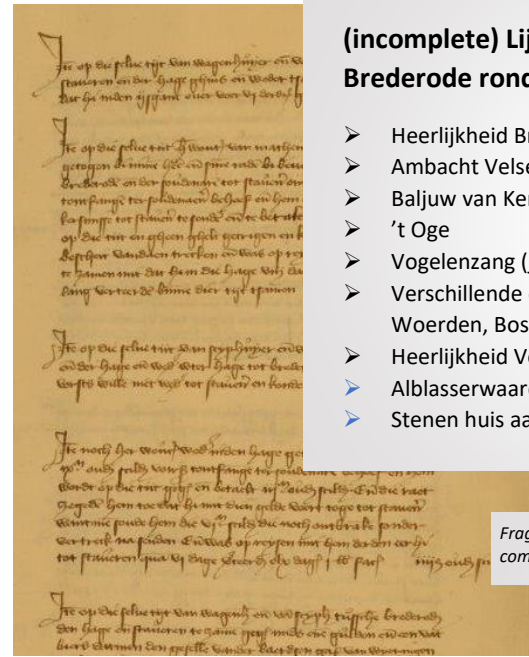
### Dirk wordt Kartuizer

Op 14 augustus 1390 verzocht Dirk van Brederode, monnik bij de kartuizers te Arnhem landsheer Albrecht van Beieren om zijn broer Jan te belenen met de verantwoordelijkheden van hun overleden vader. Van toen af aan zou Jan, de tweede broer, de zevende heer van Brederode zijn.



### (incomplete) Lijst met bezittingen en titels van Jan van Brederode rond 1390

- Heerlijkheid Brederode, inclusief Kasteel Santpoort
- Ambacht Velsen
- Baljuw van Kennemerland
- 't Oge
- Vogelenzang (jachtgebied in de duinen bij Wijk aan Zee)
- Verschillende domeinen rond Lisse, Waddinxveen, Alphen, Woerden, Boskoop
- Heerlijkheid Voshol
- Alblasserwaard
- Stenen huis aan de Spuistraat in Den Haag



Fragment van het kasboek dat Jan van Brederode bijhield als commandant van Staveren in 1399



### De erfenis van Abcoude

Op 14 april 1409 wordt een uitspraak gedaan door graaf Willem VI van Holland en bisschop van Utrecht Frederik van Blankenheim over de erfenis van Abcoude tussen Jan van Brederode en Jacob van Gaasbeek:

*Jacob van Gaasbeek krijgt mit vollen recht allen den goederen voerscreven die de here van Abcoude voerseit afterghelaten heeft. Op de dag van overlyden was er nyemant inder werelt dan op sijns broeders sone Jacob, here van Gaasbeec.*

De oorkonde met de uitspraak van de graaf en de bisschop uit 1409

### Lijst met informatie over de financiën van het Huis van Brederode (vanaf 1390)

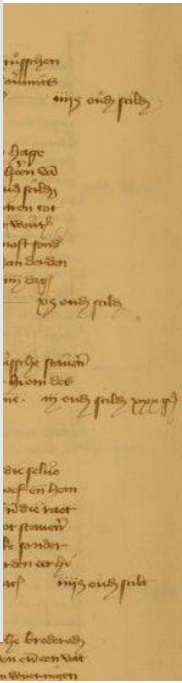


- 1396 Jan moet bij de graaf verschijnen omdat hij nog niet voldoende van de bruidsschat heeft betaald aan de familie Abcoude. Inkomsten van o.a. 't Oge gaan nu rechtstreeks naar de Abcoudes.
- 1398 Jan moet weer bij de graaf verschijnen omdat hij zijn schulden (deze keer nog een oude schuld van zijn vader) niet betaalt. Weer moeten er stukken land van de Brederodes verkocht en verpand worden.
- 1399 Walraven wordt gevangengenomen door de Friezen. Jan moet een losgeld betalen.
- 1401 Jan heeft nog steeds zijn bruidsschat niet betaald en zit diep in de schulden. Hij geeft al zijn titels en rechten aan zijn jongere broer Walraven, die nu heer van Brederode wordt.
- 1402 Walraven wordt door de heer van Arkel gevangen genomen. Er wordt meer dan 6000 nobel losgeld geëist.
- 1404 Willem leent geld om het losgeld voor Walraven bij elkaar te schrapen.
- 1405 Willem verkoopt alle rechten op 't Oge voor losgeld.
- 1412 De familie verkoopt grote delen van hun bezittingen bij de Giessenburch

## (incomplete) Lijst met heerlijke rechten op domeinen van de heren van Brederode rond 1390

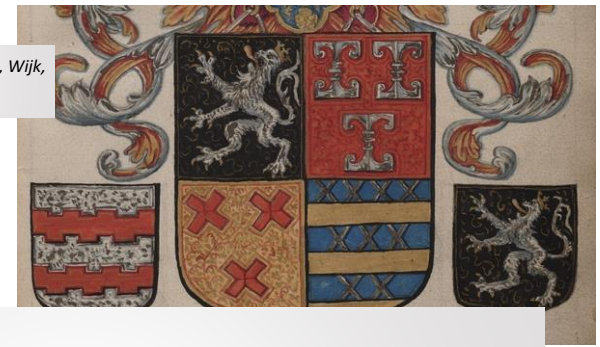
- recht op benoeming schout/schepenen
- halsrecht (recht om mensen te doden)
- recht op benoeming van de pastoor
- recht op benoeming houtvester
- recht op verpachting veengronden
- verhuur weidegrond voor varkens en begrazing andere dieren
- recht op al het hout in een domein (houtrecht)
- recht op verkoop sprokkelhout (sprokkelrecht)
- recht op al het turf in een domein (turfrecht)
- recht op de vissen in een domein (visrecht)
- recht op de verkoop van de wind in een domein (windrecht)
- recht op jacht op klein en groot wild (jachtrecht)
- recht om tol te heffen in een domein (tolrecht)
- recht op wat op het strand aanspoelt (zeevondrecht)
- recht op paarden- en wagen diensten
- recht op 10 % van landbouwopbrengsten (tiendenrecht)

P



Het wapen van de heer van Abcoude, Wijk, Putten en Gaasbeek

C



### Abcoude-Wijk bij Duurstede-Putten-Strijen-Gaasbeek

Willem, de heer van Abcoude had geen zonen. Na zijn overlijden zou de erfenis van Abcoude en Wijk bij Duurstede hoogstwaarschijnlijk met zijn dochter meegaan. Hij had nog wel een broer, Zweder van Abcoude, maar die was als heer van Gaasbeek vooral met landerijen in Brabant bezig. Zijn broer overleed echter in 1400 en toen kwam alles in handen van Willem. Zijn broer had nog wel een jonge zoon van nog geen tien jaar oud achtergelaten, Jacob geheten.

Willem nam het jonge neefje onder zijn hoede en deze groeide op in het huis van de heer van Abcoude. Hij werd als een zoon die hij niet meer had. Voor Johanna en Jan, die hun zinnen ook op de erfenis hadden gezet, viel dit tegen. Er was weer een man in het spel, wel vanuit een indirecte lijn terwijl Johanna in een rechte erfopvolgingslijn zat.

B

### Huwelijkspolitiek

Trouwen was voor rijke mensen in de middeleeuwen politiek. Elke familie wilde hoger trouwen en hun gebied uitbreiden via huwelijk. Door het uithuwelijken van familieleden kon je gebied uitbreiden, geld binnenkrijgen of nieuwe bondgenoten creëren.

Als een vrouw werd uitgehuwelijkt, dan moest haar familie 'vergoed' worden voor het verlies van zijn dochter. Deze vergoeding noemen we een bruidsschat. Hoe belangrijker de vrouw was, des te hoger de bruidsschat.

Als een familie geen zonen, maar alleen een dochter had, dan ging de erfenis met de dochter mee naar haar nieuwe man. Een zogenaamde erfdochter was dus extra gewild op de huwelijksmarkt. Hiervoor moest men dus een extra hoge bruidsschat betalen!

In zo'n geval komt er een nieuwe dynastie aan de macht (namelijk die van de man) in de gebieden waar de vrouw het erfrecht op had.

De oorkonde met de uitspraak van de graaf en de bisschop uit 1409

### Heervaat

Binnen het leenstelsel kreeg een leenman van een leenheer een stuk grond (een leen). In ruil hiervoor moest hij zijn heer bijstaan in raad en daad. Dat wil zeggen dat hij de heer moet adviseren in politiek en rechtsspraak, maar ook dat hij voor de heer moest komen vechten als deze daar om vroeg. Dit laatste noemen we heervaat.

Afhankelijk van de omvang van je leen moest je veel of weinig soldaten bijdragen als de heer op campagne trok naar een vijand.

Als je bij meerdere heren een leen hebt, moet je dus ook meerdere heren dienen met het zwaard. De heren van Brederode hadden bezittingen in het graafschap Holland, Gelre, het bisdom Utrecht, Luik en het hertogdom Brabant. De heer van Brederode kon dus door al deze mannen opgeroepen worden.

J



# Q

## Verkregen stadsrechten

1068	Staveren	1316	Vianen
1122	Utrecht	1340	Rotterdam
1220	Dordrecht	1356	Woudrichem
1245	Haarlem	1371	Gennep
1246	Delft	1382	Gorinchem
1266	Leiden	1407	Hagestein
1300	Wijk bij Duurstede	1408	Coevorden
1303	Waalwijk	1410	Purmerend



16<sup>e</sup> eeuwse kaart van Gennep, dat in 1370 stadsrecht kreeg van de heer van Brederode, die tevens graaf van Gennep was.



14<sup>e</sup> eeuwse afbeelding van een huwelijksvoltrekking

## Trouwerij

Op het moment dat Jan de heer van Brederode wordt, is hij een belangrijk en rijk man, en zijn er veel families die met hem willen trouwen. De familie Van Abcoude, die naast Abcoude, ook Wijk, Putten, Strijen en Gaasbeek in bezit hadden, konden had bezittingen in het hertogdom Brabant en het bisdom Utrecht. Zij konden wel goede banden met het graafschap gebruiken. Andersom gold dat een huwelijk voor de Van Brederodes ook hun invloed buiten het graafschap zou vergroten. Johanna, de dochter van de heer van Abcoude, werd voor een enorme bruidsschat aan Jan beloofd. Het bood voor Jan namelijk ook kansen om heer van hun erfenis te worden, als de twee mannen die ertussen zaten (de vader en oom van Johanna) zouden sterven. Voor die kans moest de Brederodes betalen.

# K

# D



Oude kaart van het Hollandse bolwerk Staveren in Friesland

## Friese Oorlog

Tijdens de regering van Floris V is West-Friesland veroverd. Daarna hebben de graven van Holland hun ogen gericht op de Friezen over het Almere (de Zuiderzee). De Friezen boden echter altijd dapper weerstand en na graaf Willem vond zelfs de dood in een veldtocht tegen de Friezen.

De heren van Brederode zijn in tussen 1396 en 1400 elk jaar op heervaart naar Friesland gegaan voor de graaf. Jan werd op een gegeven moment zelfs commandant van Staveren, het enige Hollandse bolwerk in Friesland.

In 1401 werd er een vrede getekend tussen Friesland en Holland, niet omdat één partij gewonnen had, maar omdat de graaf in het zuiden een nieuwe oorlog tegen de Van Arkels moest voeren.



Oude kaart van de stad Gorinchem – in de oorlog de uitvalsbasis van de heer Van Arkel. De graaf van Holland verzamelde zijn troepen in Heusden en trok via Woudrichem (aan de zuidkant van de rivier) naar Gorinchem om het te belegeren

## Arkelse Oorlog (1401-1412)

De heren van Arkel bezaten veel gebied rondom Gorinchem in het rivierengebied. In 1401 zegt Jan van Arkel zijn leentrouw op aan de graaf van Holland en de bisschop van Utrecht. Hierdoor breekt de Arkelse Oorlog uit. Het kamp van Arkel begint meteen met Hollandse lenen aan te vallen, en zo vallen ze het land van Brederode in en vernietigen ze kasteel Giessenburch, dat van de heer van Brederode is.

Arkel verliest uiteindelijk en moet al hun bezittingen/lenen teruggeven aan de graaf van Holland. De stad Gorinchem gaat naar Holland en Hagestein naar Utrecht.

# V





Middeleeuwse afbeelding van een bevalling

### Kinderloosheid

Als middeleeuwse heer was het beheren en uitbreiden van je bezittingen en macht een belangrijke taak. Zeker zo belangrijk was het creëren van nageslacht – kinderen – zodat je al deze bezittingen ook over kon dragen en de dynastie kon voortzetten.

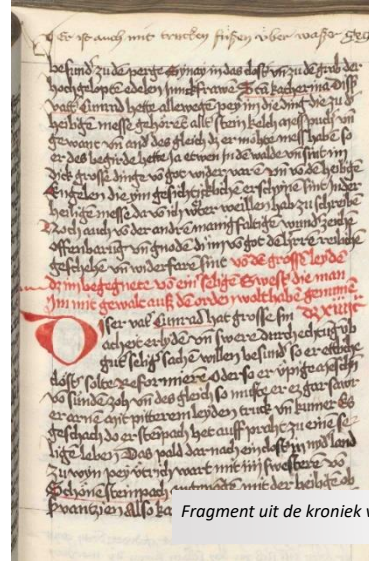
Jan en Johanna waren een paar jaar getrouwd en hadden nog geen kinderen.

Waarschijnlijk hebben ze van alles geprobeerd (inclusief het zegenen van hun slaapkamer door een priester), maar niets hielp.

Wellicht dat Jan dat hij te zondig had geleefd, want in 1399 trok hij naar het 'vagevuur van Sint-Patrick' in Ierland. Helaas heeft dit niet mogen baten. Jan en Johanna zouden geen kinderen krijgen.

## H

## T



Fragment uit de kroniek van Schönensteinbach, het moederklooster van het klooster waar Johanna zat.

### Drama bij Wijk bij Duurstede!

Op 9 april 1410 komt Jan van Brederode met gewapende mannen naar Wijk bij Duurstede om zijn vrouw uit het klooster te halen.

In een verwant dominicanenklooster is het volgende in de kroniek opgenomen:

*'En toen de woesteling zag dat hij met geen mogelijkheid de zalige kloostervrouw terug zou kunnen krijgen zoals hij begeerde, toen ging hij met zijn mannen oorlog maken in die contreien waar grote schade en narigheid uit voortkwame. Vooral in de stad Wijk greep de angst om zich heen. Ook vader Koenraad werd gemolesteerd met duwen en trekken en te paard onder de voet gelopen, zodat hij haast het leven had gelaten, ware het niet dat God hem bijstond.'*

Jan kon zijn vrouw niet bereiken en werd even later door de bisschop van Utrecht gevangen genomen.

### Kloosters voor de adel

Veel kloosters werden in de middeleeuwen niet alleen gebruikt om mensen te laten bidden zodat meer mensen in de hemel konden komen. Het was voor de adel ook een ideale plek om familieleden 'te parkeren'. Elke familie had in principe maar één zoon nodig om de familielijn/dynastie voort te zetten. Men ziet vaak dat een tweede zoon 'aan de kerk werd gegeven', in de hoop dat hij het tot abt of bisschop zou schoppen. Zou zijn hij ook veel bezittingen kunnen beheren. Dochters werden ook vaak tijdelijk in een klooster gezet tot ze een huwbare leeftijd waren. Dan werden ze als pionnen van een schaakspel ingezet in de wereld van de huwelijkspolitiek.

Johanna, de vrouw van Jan, trok in een nieuw opgericht klooster in Wijk bij Duurstede. De vader van Johanna heeft veel schenkingen gedaan en gebouwen betaald voordat Johanna haar intrek deed in het klooster.



Oude kaart van Wijk bij Duurstede, met net buiten de stad het klooster waar Johanna zat

## N

## G



Middeleeuwse afbeelding van het klooster Zelem waar Jan verbleef

### Kartuizers

Er waren veel kloosterorden aan het einde van de middeleeuwen. De bekendste is de orde van de Benedictijnen, maar de orde van de Cisterciënzers was ook groot. Een minder grote orde was die van de Kartuizers. Dit is waarschijnlijk omdat deze orde zo streng was, dat velen zich er niet aan waagden.

De orde werd in de 11<sup>e</sup> eeuw opgericht door Bruno van Keulen en de kloosters probeerden eigenlijk het kluizenaarschap na te bootsen. Elke monnik had zijn eigen cel, waar hij de hele dag zelf verbleef. Alleen voor een gezamenlijke dienst kwam hij zijn cel uit. Hij had zelfs een moestuintje in zijn eigen cel.

Dirk, de oudste broer van Jan, heeft in een Kartuizerklooster in Arnhem en Utrecht gezeten.

Jan nam intrek in het Kartuizerklooster Zelem in Diest. Jan werd echter gene volledige monnik, maar een zogeheten lekenbroeder. Dit wil zeggen dat hij eigenlijk in dienst stond van de echte monniken.



Fragment van de brief aan de bisschop

### Eerste brief van de prior van Zelem aan de bisschop

Begin 1409 schrijft de leider van het klooster Zelem aan de bisschop van Utrecht:

*'Broeder Jan van Brederode, profes van onze Orde, die al meer dan zes jaar het kleed had gedragen, heeft dit afgelegd door tegen de wil van zijn prior het klooster te ontvluchten waarmee hij zich voor eeuwig heeft verbonden omwille van God..*

*Daarom verzoeken wij U, aangezien broeder Jan zich in Uw stad bevindt waarin U zowel het geestelijk als wereldlijk gezag uitoefent, hem aan te manen en naar zijn staat terug te keren.'*

De prior beweert verderop dat hij het klooster heeft verlaten om de erfenis van zijn vrouw – Abcoude, Wijk, Putten en Gaasbeek op te eisen.

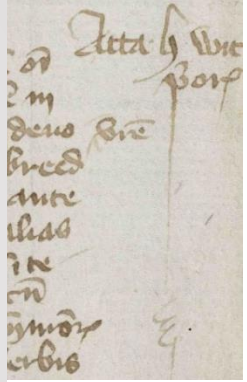
X

Fragment van de brief van Prior H(endrik) Wit aan de bisschop. Rechts in de kantlijn staat de signatuur H Wit

### Tweede brief van de prior van Zelem aan de bisschop

Iets later in 1409 volgt in een tweede brief. Deze komt omdat Jan bij het klooster was langsgeweest en over de muur had geschreeuwd dat ze hem alleen voor het geld hadden aangenomen, niet vanuit geloof. In de brief staat:

*'Om onze motieven duidelijk te maken zullen wij de woorden die Jan heeft uitgesproken hier invoegen: 'Ik, broeder Jan, beloof gehoorzaamheid in deze kluis...in tegenwoordigheid van broeder Everard, prior. En als ik ooit van hier zal trachten weg te gaan, mogen de hier aanwezige knechten Gods mij met volledig rechtsgezag opeisen en mij met dwang en geweld in hun dienst terughalen.'* Daarna heeft hij eigenhandig een kruis gezet onder het document.'



F

### Jans laatste wanhoopspoging

Na de afwijzing van de erfenis op april 1409 zag Jan nog één kans. Hij beweerde dat op het moment dat hij zijn kloostergelofte deed jaren eerder. Hij de prior geen melding had gedaan van zijn schulden. Omdat hij vanwege zijn schulden en niet zijn geloofsovertuiging de gelofte had afgelegd, was zijn belofte onder valse woorwendselen en daarom niet geldig. En aangezien de schulden van een man ook drukten op zijn vrouw, gold dit ook voor Johanna. Ze waren dus helemaal geen kloosterlingen geweest.

Jan is zo slim om deze redenering door een Parijse professor te laten bevestigen, dus hij ontvangt (waarschijnlijk na betaling) een brief met daarin: *'de door Brederode in 1403 gedane gelofte kan als ongeldig worden aangemerkt. Hij hoeft zich dus niet meer gebonden te achten en was vrij om in de wereld terug te keren. Dit gold ook voor zijn vrouw'*.

M

Afschrift van de lezing van Jean Gerson van 26 maart 1410

### Jean Gerson, professor in de rechten in Parijs

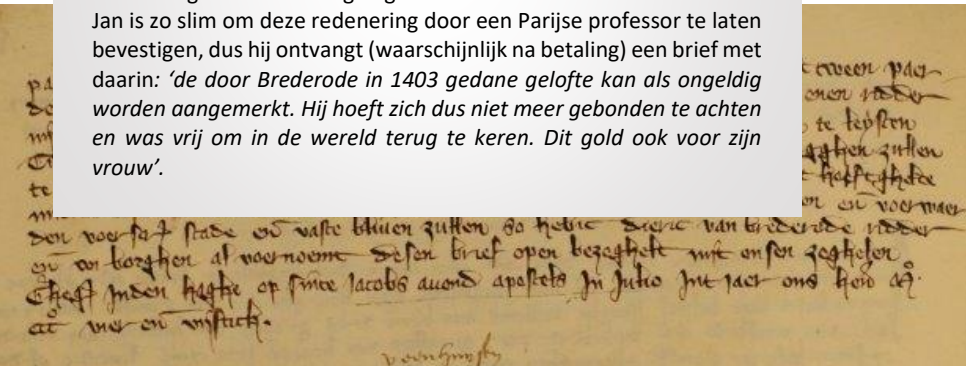
Op woensdag 26 maart 1410 geeft de hoofd van de Parijse universiteit Jean Gerson een college over de vraag of het 'toegestaan is voor iemand met schulden om toe te treden tot een kloosterorde?'. Hij heeft het in zijn lezing specifiek over een 'voormalige ridder' en door zijn banden met de Kartuziers weet iedereen over wie Gerson het heeft.

Hij schrijft: *'Iemand die zich ooit verplicht heeft aan het klooster, ook als hij een vrouw heeft, blijft verplicht aan de gelofte van kuisheid. Hij blijft ook verplicht om onder de regels van het klooster te blijven leven van dat klooster waar hij zich aan verbonden heeft. Hij zou zijn schuldeisers clementie moeten vragen, en verder naar mogelijkheid zijn schulden verder afbetalen.'*

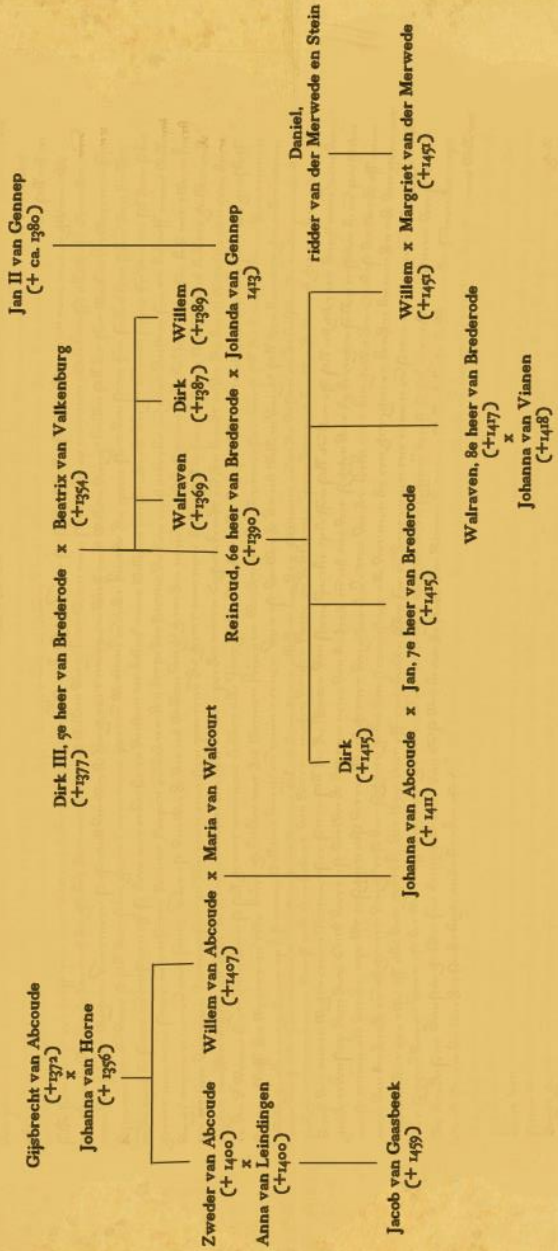
Nu de hoogste theologische autoriteit zich over de zaak had uitgesproken, was de discussie voorbij. Jan had verloren. Er was nu nog maar één manier om zijn erfenis op te eisen....met het zwaard!



S



## STAMBOOM HUIS VAN BREDERODE



**Y**

Stamboom Huis van Brederode  
Met de belangrijkste personages uit het leven van  
Jan van Brederode

## HET LEVEN VAN JAN VAN BREDERODE

- 1370 *Jan van Brederode komt ter wereld*
- 1371 *Reinoud geeft als graaf van Gennep de stad Gennep stadsrecht*
- 1377 *Dirk III, heer van Brederode sterft en Reinoud wordt de nieuwe heer van Brederode*
- 1384 *conflict tussen Reinoud en de heer Van der Lek komt voor de graaf.*
- 1387 *Dirk ontvangt van de graaf van Gelre een jaarrente van 120 oude schilden in ruil voor de tolinkomsten bij Gennep*
- 1389 *Dirk gaat het klooster in*
- 1390 *Reinoud, graaf van Gennep en heer van Brederode sterft*
- 1392 *Jan trouwt met Johanna van Abcoude*
- 1395 *Jan gaat op heervaart naar Coevorden voor de bisschop van Utrecht*
- 1396 *Jan wordt tijdens de heervaart naar Friesland door de graaf van Holland tot ridder geslagen*
- 1399 *Jan gaat op pelgrimstocht naar het vagevuur van Sint Patrick in Ierland*
- 1399 *Jan wordt commandant in Staveren*
- 1400 *Walraven wordt door de Friezen gevangen genomen*
- 1400 *Jan gaat in opdracht van de graaf naar Engeland om huurtroepen in te huren voor de strijd tegen de Friezen*
- 1401 *De heer van Arkel verklaart Holland de oorlog en verwoest landerijen van Brederode bij Giessen en het kasteel Giessenburch*
- 1401 *Jan gaat het klooster in bij de Kartuziers in Zelem*
- 1401 *Johanna, de vrouw van Jan gaat het klooster in bij de Dominicanessen in Wijk*
- 1401 *Walraven, de nieuwe heer van Brederode, wordt (weer) gevangen genomen. Deze keer door de heer van Arkel.*
- 1403 *Willem wordt waarnemend heer van Brederode. Hij trouwt met Margriet vd Merwede*
- 1405/6 *Jan vertaalt in het klooster een Frans boekje Le Roi Somme naar het Nederlands*
- 1407 *Willem van Abcoude, de schoonvader van Jan overlijdt*
- 1407 *De bisschop van Utrecht beleent Jacob van Gaasbeek met alle lenen van Abcoude*
- 1408 *Paus geeft (op verzoek) dispensatie aan Jan en Johanna om uit het klooster te treden*
- 1409 *Jan vlucht weg uit het klooster*
- 1409 *De graaf van Holland en bisschop van Utrecht bevestigen Jacob Gaasbeek als opvolger van Willem van Abcoude*
- 1409 *Jan zoekt hulp bij Parijse professoren: Hij probeert zijn kloostergelofte ongedaan te maken.*
- 1409 *De belangrijkste Parijse professor Jean Gerson keert zich tegen Jan. Gerson zegt dat een kloostergelofte nooit terug te draaien is. Heel Parijs praat erover*
- 1410 *Jan komt gewapend naar Wijk om zijn vrouw uit het klooster te halen. Johanna weigert mee te komen.*
- 1411 *Johanna, de vrouw van Jan, sterft in het klooster Nieuwlicht*
- 1412 *De Arkelse oorlog komt tot een einde*
- 1412 *Walraven komt vrij*
- 1413 *Jolanda van Gennep, de moeder van Jan overlijdt. Gennep gaat naar haar zoons*
- 1414 *Walraven trouwt met Johanna van Vianen en wordt ook heer van Vianen*
- 1415 *Jan verlaat Brederode en wordt huurling.*
- 1415 *Jan biedt in Londen zijn diensten als huurling aan bij de koning van Engeland. De koning weigert. Jan steekt het Kanaal over.*
- 1415 *Jan van Brederode treedt in Franse dienst.*
- 1415 *Jan sterft op het slagveld van Azincourt*

**Z**

Tijdperk met de belangrijkste gebeurtenissen rond het leven van Jan van Brederode



Huis van Brederode

KAART BETREFFENDE  
 HET LEVEN VAN HEER  
 JAN VAN BREDERODE

Aangepaste kaart van graafschap Holland. In verschillende kleuren zijn de verschillende bezittingen van de betrokken families weergegeven.

- Huis van Brederode
- Huis van Abcoude
- Huis van Gennep
- Huis van Merwede
- Huis van Arkel
- Huis van Vianen
- Huis van Van der Lek